

Král se špatnou pověstí

Autoři výstavy:

Eva Doležalová (panel 1-3)

Jan Pišna (panel 5-7)

František Záruba (panel 4)

Eva Semotanová (mapa)

Obrazový materiál:

Historický ústav AV ČR

Národní archiv, Praha

Strahovská knihovna, Praha

František Záruba

Grafické řešení: Petr Čížek

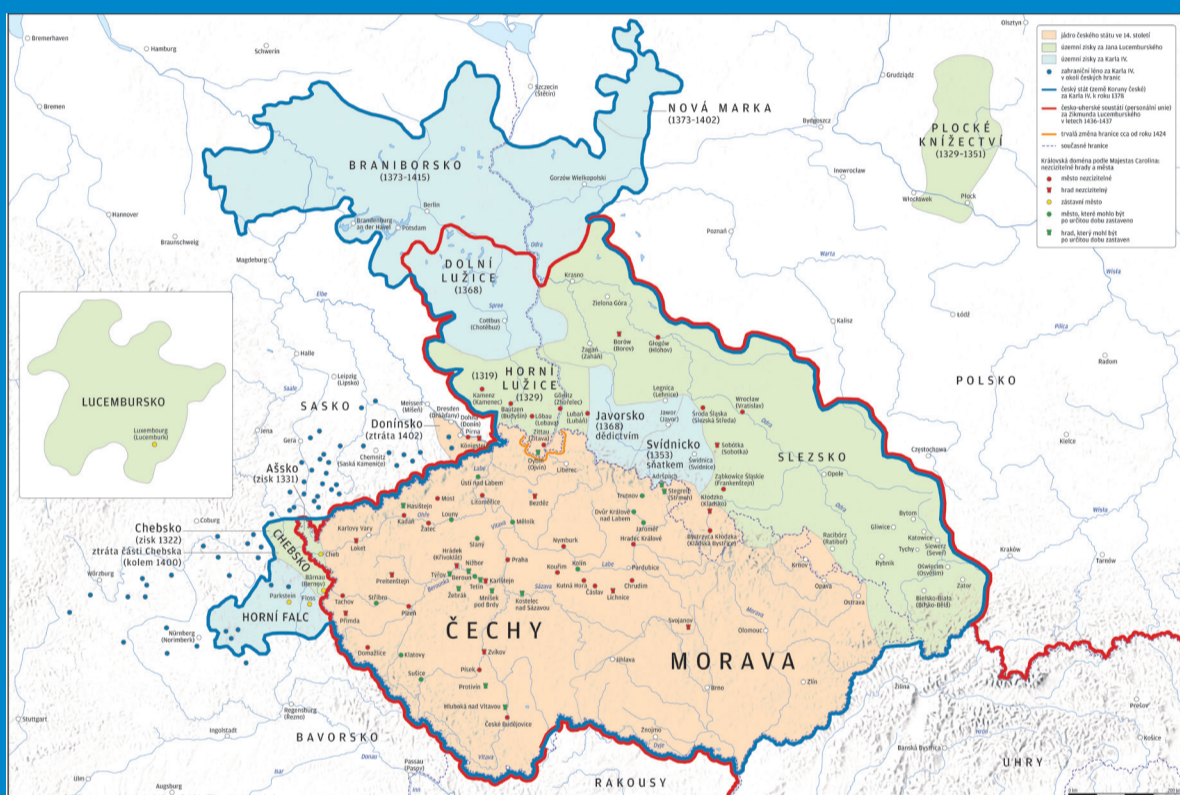
Evropa doby Václava IV.

Český a římský král Václav IV. žil na přelomu 14. a 15. století. I když jeho život netrval z dnešního pohledu příliš dlouho – pouhých padesát osm let, střední Evropa se v jeho éře dramaticky proměnila. Vedle politických konfliktů se do popředí dostávaly také otázky sociální a náboženské. Společností tehdy výrazně rezonovala kritika života zesvětštělé církve, ale i života společnosti původně vycházející především z řad samotných duchovních. I z ní pak vyrůstala budoucí česká reformace nejvýrazněji reprezentovaná životním osudem Jana Husa a následnými husitskými válkami.

Západní Evropa byla ve stejné době vtažena už nějakou dobu do konfliktu mezi Francií a Anglií, tzv. Stoleté války (1337–1453). V jedné z jejích prvních bitev – v bitvě u Kresčaku – hrdinně padl také dědeček Václava IV. český král Jan Lucemburský. V Evropě se také objevovaly první sociální revolty, jako např. ve Francii jacquerie (1358) nebo povstání Wata Tylera (1381) v Anglii. Tato povstání většinou vycházela z neutěšených ekonomických poměrů prostých lidí, nevolníků i úsilí o změnu života celé společnosti. Vedle toho se ale do centra pozornosti dostávala vyhrocená kritika soudobé církve a jejích představitelů.

V polovině 14. století pronikly na evropský kontinent turecké oddíly a v následující době se evropským panovníkům jejich postup nedařilo zastavit. Do doby života Václava IV. tak spadá také bitva na Kosově poli (1389), v níž byly poraženy srbské a bosenské oddíly vojskem sultána Muráda I., nebo bitva u Nikopole (1396), která znamenala drtivou porážku pro vojska křížáků uherského krále Zikmunda Lucemburského vojskem sultána Bájezída I.

Konflikt, který ovlivnil život Václava IV. asi nejvýrazněji, však začal nenápadně a odehrál se ještě za života Václavova otce, císaře Karla IV. V březnu 1378 zemřel papež Řehoř XI., který o pouhý rok dříve přesídlil se svým dvorem zpět do původního sídla papežů, do Říma. Následná volba nového papeže Urbana VI. neproběhla podle části kardinálů zcela legitimně a byla jimi prohlášena za neplatnou. Vyvolali druhou volbu, která se odehrála v září 1378 ve Fondi. V ní byl zvolen protipapežem Klement VII. Zatímco Urban zůstal v Římě, Klement se s podporou zejména francouzských kardinálů a francouzského krále vrátil do Avignonu. Křesťanská Evropa byla na dalších třicet devět let rozdělena, část zůstala věrná Římu, druhá podporovala avignonské papeže. Papežské schizma bylo ukončeno až na kostnickém koncilu r. 1417 volbou Martina V.

Český stát v době lucemburské
Mapa zachycuje maximální rozsah zemí Koruny české v době vlády lucemburských panovníků. Modrou linkou je zvýrazněno území Koruny v době vlády Karla IV. (1346–1378). Tehdy se k českým zemím počítala Horní a Dolní Lužice, Slezsko, Braniborsko, Horní Falc, Lucembursko a některá další drobná léna na území Svaté říše římské.

Světová kronika Hartmanna Schedela zachycuje pohled na Prahu na konci 15. století. Ukazuje tak mj. i nedostavěnou katedrálu sv. Víta na Pražském hradě. V době vlády Karla IV. se Praha stala rezidencí císaře a centrem politického a kulturního života říše. Velkolepá založení mnoha církevních i světských staveb přinesla městu rozkvět, ale také významně zatížila královskou pokladnu.

Vyobrazení císaře Karla IV. ve Světové kronice Hartmanna Schedela, které uvádí výklad o Karlově životě a díle.

Pontifikál (liber pontificalis) Albrechta ze Šternberka, litomyšlského biskupa, vznikl r. 1376. Albrecht patřil k okruhu duchovních rádců Karla IV. Rukopis obsahuje také řád korunovace králů, k němuž náleží i iluminace na fol. 161r.

První život krále Václava IV.

Václav IV. byl nejstarším a dlouho očekávaným synem císaře Karla IV. a jeho třetí manželky Anny Svídnické. Narodil se 26. února 1361 v Norimberku. Od raného věku byl vychováván jako dědic české i římské koruny. Už jako dvouletý chlapec byl korunován českým králem (1363) a volby a korunovace za římského krále se dočkal už v patnácti letech (1376). Karel IV. dbal o výchovu a vzdělání všech svých synů. Lucemburští panovníci byli proslulí svou jazykovou výbavou. Karel se také snažil, aby zejména dědice Václava zasvětil do tajů politických a diplomatických jednání. Často svého otce při různých příležitostech doprovázel. Tak tomu bylo např. i při poslední cestě císaře do Francie na přelomu 1377/1378. Otázkou zůstává, zda svému nástupci touto silnou podporou spíše nezkomplikoval následující samostatnou vládu.

Když jeho otec císař Karel IV. v listopadu 1378 zemřel, bylo mu teprve sedmnáct a měl se ujmout říšské i české politiky. Ocitl se v nezáviděníhodné situaci, kdy část území říše uznávala za hlavu viditelné církve Klementa VII., druhá pak římského papeže Urbana VI. Václav byl přitom zavázán politikou svého otce, který za svého života podporoval návrat papežů z Avignonu do Říma. Od počátku svého panování se pokoušel vést diplomatická jednání, která by rozkol v církvi ukončila. Jeho politika však nebyla završena úspěchem.

Proti králi se záhy formovala opozice jak v říši, tak i v Čechách, a to nejen kvůli podpoře jednoho z papežů. Do centra sporů se dostávaly především ekonomické motivy. Proti Václavovi se utvořily už v osmdesátých letech 14. stol. svazy říšských měst, hájící své zájmy. Jako český král se musel vypořádat se silnou opozicí z řad vysoké šlechty vedených dokonce jeho příbuznými – Joštem a Zikmundem Lucemburskými. V jejím důsledku byl mj. dvakrát zajat a držen jednou v Čechách (1394), podruhé byl odvezen ze země a držen ve Vídni (1402–1403).

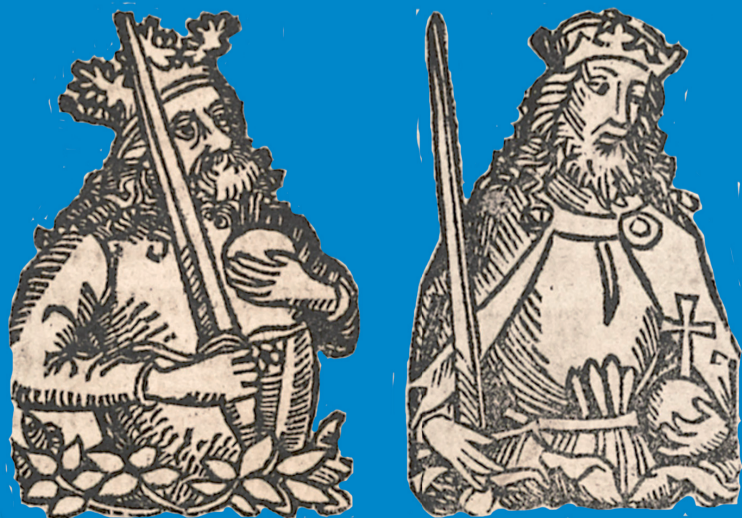
Římským králem zůstal Václav IV. až do 20. srpna 1400, kdy byl sesazen z trůnu říšskými kurfiřty a novým králem se stal Ruprecht Falcký. Václav IV. se dlouho snažil o zvrácení tohoto aktu, např. i tím, že podpořil svolání koncilu do Pisy (1409). Když pak r. 1410 Ruprecht Falcký zemřel, Václav IV. už o návrat na římský trůn neusiloval. Zvoleni tak byli postupně jeho příbuzní. Nejprve Václavův bratranec Jošt Lucemburský, který ale zemřel ještě před korunovací (1411), poté jeho bratr Zikmund, kterého nakonec Václav podpořil svým hlasem.

Český král Václav zemřel 16. srpna 1419 v Novém Hradě u Kunratic (dnes Praha) a kvůli neklidné situaci v Praze byl pohřben ve Zbraslavském klášteře vedle svých přemyslovských předků.

Veduta říšského města Norimberka ve Světové kronice Hartmanna Schedela. Václav IV. se narodil na hradě v Norimberce a v kostele sv. Sebalda byl pokřtěn. Bylo to také město, kam častěji přijížděl řešit říšské politické záležitosti, probíhala tu také jednání o ukončení papežského schizmatu.

Majestátní pečeť Václava IV., českého a římského krále. Opis na pečetí říká: Wenceslaus dei gratia Romanorum rex semper Augustus et Bohemiae rex. Přestože byl Václav IV. r. 1400 z římského trůnu sesazen, pečeť používal i v několika následujících letech.

Václav IV. a Zikmund Lucemburský byli polorodí bratři. Jejich otcem byl Karel IV., matkou Václava Anna Svídnická, matkou Zikmunda Alžběta Pomořanská. Věkově je dělilo pouhých sedm let, jejich životní a politické kariéry však byly diametrálně odlišné.

Špatná pověst krále Václava obraz panovníka ve středověké literatuře

Už za svého života pronikl Václav IV. do literatury. Neúspěšný panovník poutal pozornost soudobých zpravodajů. Václav byl podle většiny z nich špatným a neschopným vládcem, který se o politiku příliš nestaral, věnoval se jen svým zálibám, nevedl řádný život, dokonce podporoval kacíře (tj. stoupence Jana Husa). Někteří z autorů jsou ještě radikálnější a obviňují panovníka přímo z krutosti a vražd. I když je zjevné, že mnohá z obvinění jsou jen literární klišé, která měla podtrhnout královu politickou neschopnost, tento Václavův středověký mediální obraz v obecném povědomí i literatuře přežívá po staletí. Často je také využíván jako protipól historického obrazu Václavova otce Karla IV. i jeho nástupců. Svou roli přitom jistě sehrála agitace, která snad směřovala k očernění panovníka a k jeho svržení z říšského trůnu.

Jedním z nejcitovanějších kronikářů je Ondřej z Řezna, Václavův současník, a jeho Cronica pontificum et imperatorum Romanorum. V textu se objevují nářky na panovníkovy údajné špatné návyky i vlastnosti, jako třeba nadměrné pití: „...“, pokud skutečně pil, nevládal spravovat věci království“, stejně tak jako báje o tom, že panovníka všude doprovázel kat: „A také, aby vzbuzoval u ostatních strach a hrůzu, měl u sebe vždy kata, kterého nazýval kmotrem, neboť ho jako chlapce vytáhl z křestní vody.“ Do historie se prý král zapsal jen tím, že „jej učinila slavným špatná pověst, nikoliv pověst dobrá“. Řada z těchto až neuvěřitelných příhod je zcela nepochybně smyšlená a mnohdy převzatá ze starší literatury, některé z nich se objevují i u více soudobých autorů.

O králově prchlivosti, sklonu k alkoholismu psal také Edmund de Dwyer, brabantský diplomat a kronikář, který určitou dobu žil na Václavově dvoře. Ve své díle Breve chronicon Brabantinum ale zmínil alespoň některé Václavovy pozitivní stránky, např. prý král vedle jiných řečí hovořil plynně i latinsky, když pak prý „pil jen pro radost, vedl výtečnou konverzaci a byl moudrým a zdvořilým knížetem“. Vedle toho ale i Edmund de Dwyer připojuje děsivé historky. Podle jedné z nich prý král na zdi uviděl nápis „Václav je druhý Nero“, vzal křidu a připsal „pokud jsem jím nebyl dosud, budu“.

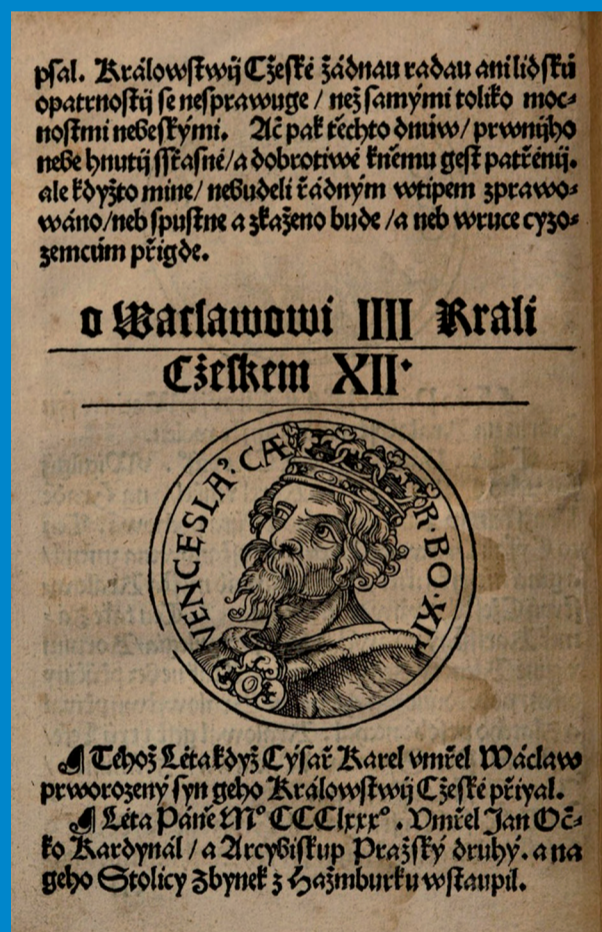
Kriticky se o Václavovi vyjadřovali i čeští autoři, jako např. Tomáš Štítný ze Štítného nebo později Pavel Židek. I z jeho textu se dozvíme o králově slabosti, smilstvu a opilství. Jediným narativním textem, který panovníka nesoudí, jsou Staré letopisy české.

Obraz, který středověká literatura zanechala, dal vzniknout pověsti špatného krále – krále tyрана a tu pak přebírala i literatura mladší.

Portrét krále Václava IV. označeného jako husitského krále ve spise Hermanna von der Hardt „Magnum oecumenicum Constantiense concilium“ ze 17. století. Toto nařčení souviselo s tím, že panovník po určitou dobu podporoval reformní křídlo vedené Janem Husem na pražské univerzitě. Už na podzim r. 1415 se ale Václav IV. jednoznačně postavil na katolickou stranu.

„Kronika o založení země České a prvních obyvatelích země“, kterou v 16. století sepsal Martin Kuthen ze Šprinsberku, se věnuje také osudům českých zemí za vlády Lucemburků. Konfliktním náboženským záležitostí se však vyhýbá a Václava IV. líčí jen pohledem holých historických faktů.

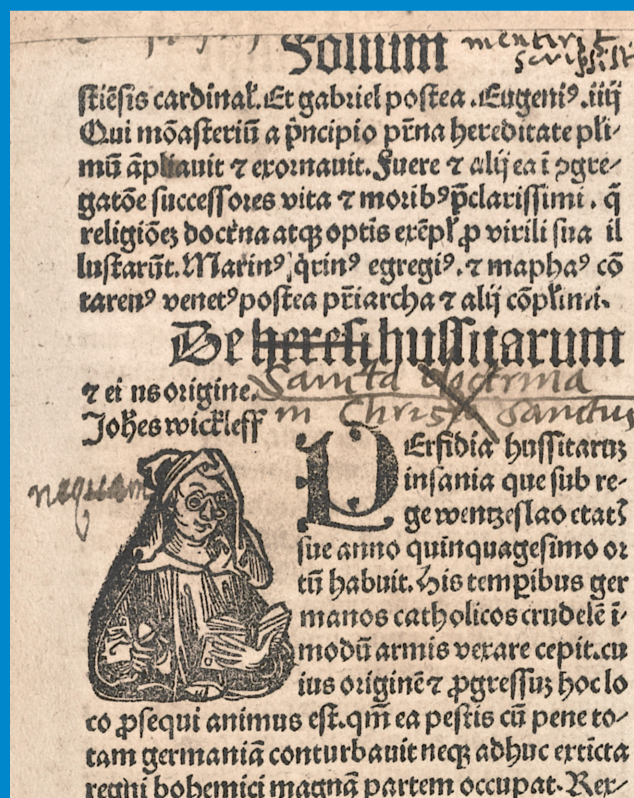

psal. Království České žádnou radou ani lidstvá opatrnostij se nespravuje / než samými toliko mocnostmi nebeskými. Než pak těchto dnů / prvniho nebe hnutí šťastně / a dobrotiwé kněmu gest patření. ale kdyžto mine / nebudeli žádným wtípem zprawováno / neb spustne a zkaženo bude / a neb wruce cizozemcům přigde.

O Waclawowi III Králi Českem XII

A Tehož Léta když Cysar Karel vmřel Waclawo prvorozený syn geho Království České přiyal. A Léta Páně M° CCCxxx°. Vmřel Jan Cěkto Kardynál / a Arcybiskup Pražský drubý. a na geho Stolicy Zbýneč z Hažimburku wstoupil.

V Schedelově Světové kronice, která byla napsána z katolického pohledu, je také kapitola věnovaná popisu husitského kacířství (De heresi hussitarum). V tisku vlastněném Historickým ústavem však toto hanlivé označení někdo v mladší době přeškrtnul a nadepsal „O svatém učení husitů“ (De Sancta doctrina hussitarum).

Patrně největším konfliktem Václava IV. byl ten s pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna. Vyvrcholil zatčením arcibiskupových nejvyšších úředníků a jejich následným mučením. Generální vikář Jan z Pomuku při mučení zemřel. Arcibiskup krátce poté rezignoval na svůj úřad a odešel do Říma, kde na krále připravoval žalobu.

Dobry král Václav IV. zakladatel a iniciator kulturniho zivota

Václava IV. dnes vnímáme spíše jako introverta, který se pohyboval nejraději v prostředí svých luxusních sídel v Praze nebo v Křivoklátském polesí, kde se oddával lovu, zábavě, ale i bibliofilii. Sbíral také různé umělecké předměty. Přesto právě jemu připadl nelehký úkol dokončit mimořádně rozsáhlé a nákladné dílo jeho otce, císaře Karla IV. Řada velkých staveb v Praze nebyla na podzim 1378 ani zdaleka dokončena. Pokračovala především výstavba katedrály sv. Víta, kaple Věch svatých na Pražském hradě, nebyl dokončen ani Karlův most se Staroměstskou mosteckou věží, pokračovala také výstavba mnoha dalších církevních staveb.

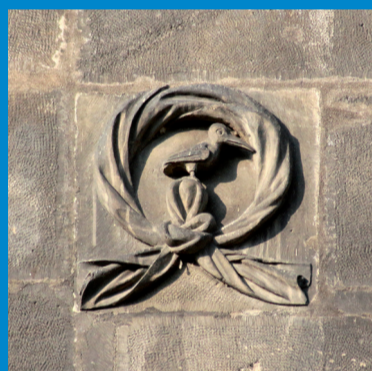
Největším úkolem Václava IV. bylo nepochybně pokračování stavby katedrály sv. Víta. R. 1385 byl dokončen a vysvěcen východní chór. Následně se stavební aktivita posunula na jižní věž a r. 1392 byla, za osobní přítomnosti Václava IV., slavnostně založena západní část katedrály. Věž a ani novou loď katedrály se do husitských válek nepodařilo dokončit.

Jednou z mála sakrálních staveb, u jejíhož vzniku stál Václav IV., byla kaple Božího těla na Dobyčím trhu (dnes Karlově náměstí), dokončena někdy před r. 1393. Kaple byla založena r. 1382 Bratrstvem obruce a kladiva, mezi jehož členy najdeme celou řadu dvořanů Václava IV. i samotného panovníka. Kaple na náměstí nahradila starší dřevěnou věž, ze které byly každoročně ukazovány nejvzácnější relikvie říšského pokladu. Zvláštní svátek ke cti kopí a hřebů Kristových byl ustanoven už Karlem IV. O provodní neděli, kdy byly relikvie vystavovány, putovaly do středověké Prahy tisíce poutníků.

Václav IV. usiloval také o rozvoj pražské univerzity. R. 1383 získal po Janu Rotlevovi městský palác na Havelském městě a daroval jej Karlově koleji. Ta do té doby sídlila v nepřilíš vhodném domě po židovi Lazarovi v Široké ulici. Palác byl pro účely koleje přestavěn a r. 1386 se do něj kolej přestěhovala.

Největší pozornost Václav IV. ale věnoval svým hradům a rezidencím v Praze, jako byl Králův dvůr u sv. Benedikta na Starém Městě pražském nebo hrady Žebrák, Točnick či Nový hrad u Kunratic. Pozoruhodná je také přestavba Vlašského dvora v Kutné Hoře na královskou rezidenci.

Stavby Václava IV., ať ty veřejné nebo soukromé, byly z architektonického hlediska mimořádně kvalitní. Plně se na nich projevovaly nejpokročilejší architektonické tendence, jejichž nositelem byl v první řadě Petr Parléř, jeho synové, ale také řada dalších mistrů, kteří působili nejen v předhusitské Praze. Praha se tak i za Václava IV. stala jedním z hlavních evropských center krásného slohu, který výrazně ovlivnil podobu dvorského umění.

Praha, Staroměstská mostecká věž na Karlově mostě. V době smrti Karla IV. byla věž hotova jen z necelé poloviny. Václav IV., ale v její stavbě pokračoval a doplnil program výzdoby o své emblémy točenice s ledňáčkem. Věž byla dokončena na sklonku 80. let 14. století.

Praha, katedrála sv. Víta. Jižní věž katedrály byla založena za Václava IV. a její stavba pokračovala až do počátku husitských válek. Za pozornost stojí také jižní schodiště, které zdobí galerie znaků zemí ovládaných Lucemburky.

Praha, kaple Božího těla na Dobyčím trhu stála uprostřed náměstí a jednalo se o neobvyklou centrální stavbu, jejíž střední část měla podobu věže. V popředí se nachází Hrádek na Zderaze, luxusní městská rezidence obklopená rozsáhlou ohrazenou zahradou, kterou vystavěl buď Jan Zhořelecký, nebo Václav IV.

Praha, Karolinum. Arkýř kaple patří k nejpozoruhodnějším dílům předhusitské doby v Praze. Architektura připomíná svojí členitostí a jemným provedením zlatnická díla. Vlevo od kaple se nachází velká aula, do níž se kaple otevírala vítězným obloukem. Pod okny kaple se nacházejí znaky Čech a Moravy, a dále se zde nacházejí erby Jana z Jenštejna, Jana (Johlina) Rotleva a Oldřicha (Uly) Silberzeigera.

Vlašský dvůr v Kutné Hoře. Kaple sv. Václava a Ladislava je dodnes nejlépe dochovanou částí rezidence Václava IV. a můžeme ji považovat za jednu z nejlepších ukázek krásného slohu v architektuře. Její stavbu s největší pravděpodobností navrhl osobně Petr Parléř.

Hrad Točnick patří k ikonickým stavbám Václava IV. Hrad byl vystavěn na dominantním vrchu nadohled významné zemské stezky vedoucí na Norimberk. Vstupní bránu zdobila galerie Václavem IV., kterou doplňovaly emblémy točenice s ledňáčkem.

Vzdělaný panovník

Knižní kultura přelomu 14. a 15. století byla spjata s rukopisnou knihou. S rozvojem sítě farních škol a po vzniku pražské univerzity roku 1348 se šířila také alfabetaizace ve společnosti. Klášterní písařské dílny (skriptoria) už nebyly jediným místem, kde se šířila psaná kniha opisem. Vedle nákladných iluminovaných liturgických knih a knih pro vysoké církevní hodnostáře, vznikala celá řada knih náboženského, světského i vědeckého charakteru pro nejvyšší sociální vrstvy jako byli král, vysoce postavení dvořané, bohatí šlechtici a měšťané.

Ačkoliv víme, že Karel IV. byl vzdělaný a sečtělý panovník, o jeho synech a dcerách se v tomto ohledu mnoho nemluví. Přitom aktivní vícejazyčnost, sečtěllost a vzdělání byly vlastní Václavu IV., tak i jeho mladšímu bratru Zikmundovi. Totéž snad platí i o starší sestře, pozdější anglické královně Anně České (1366–1376).

Oproti svému otci, který sice knihy vlastnil, ale většinou je daroval jako základ klášterních či kolejních knihoven, tak Václava IV. už můžeme nazvat bibliofilem. Pro svou vášeň sbírání krásných knih byl patrně inspirován svým starším bratrancem francouzským vévodou Janem z Berry (1340–1416).

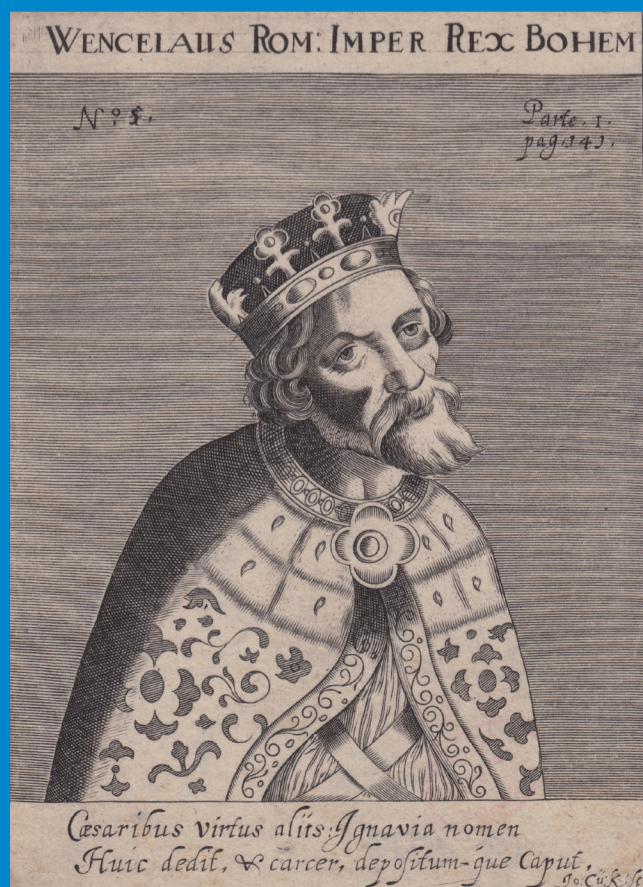
Dochovaných knih z Václavovy knihovny není mnoho, neboť knihovna byla po králově náhlé smrti a v polických zmatcích začínající husitské revoluce rozchváčena. Přesto do dnešních dnů můžeme s Václavem IV. spojit řadu knih dochovaných v zahraničních knihovnách. Velký zájem na sebe poutá německá bohatě ilustrovaná Bible, německý Žaltář s výkladem Mikuláše z Lyry, německý překlad Pavlových epištol, německá rytířská epická báseň Willehalm sepsaná od Wolframa von Eschenbach s rozšířením od Ulricha von Türrheim. Bohatě iluminované jsou také latinské práce jako například Vídeňský astronomický atlas, opis Zlaté buly Karla IV. a spis o tažení do Itálie. Několik rukopisů se sice k osobě Václava IV. vztahuje, ale zdali byly také ve vlastnictví Václava IV., je sporné. Jsou to katalog válečných strojů a vynálezů Bellifortis Konráda Keysera z Eichstätta, latinská kniha hodinek s vyobrazením královského páru Václava IV. a Žofie, iluminovaný londýnský exemplář Mandevillova cestopisu.

Příslušnost ke králově knihovně prozrazují charakteristické znaky a symboly, které se v rukopisech a iluminacích opakují. Jsou to především písmena W a E, zobrazení samotného krále Václava IV. (sedícího na trůně, ale také uvězněného v písmenech jako v kládě, při koupeli s lazebnicemi apod.), ledňáčka, divých mužů a lazebnic. To vše doprovází Václavova deviza (tedy heslo) „toho bzde toho“ s dosti nejednoznačným významem. V poslední době převládá názor, že se jedná o dobový překlad latinského ustáleného spojení in saecula saeculorum.

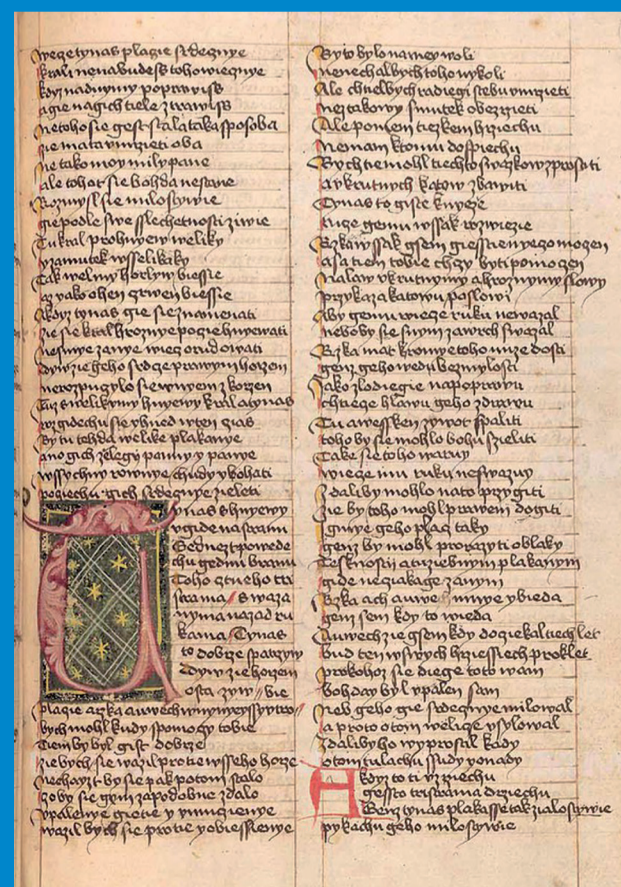
Zájem o iluminace z Václavových rukopisů, zvláště z šestidílné německé bible, byl již znám na konci 18. století.

O dobovém českém iluminátorském umění Václavovy doby si můžeme udělat představu z pontifikálu Albrechta ze Šternberka.

Václava doba přála rytířské i jiné beletristické literatuře, z níž se nám dochoval i tento opis staročeského Tristrama v beletristickém konvolutu vedle Dalimilovy kroniky, Trojanské kroniky, Tkadlečka, Cestopis tzv. Mandevillova cestopisu.

Rytina Johanna Conrada Klüpfela ze 17. století. Pro knihu Theobalda Zachariase Hussiten-Krieg z roku 1621 vznikl celý cyklus rytin od známého rytce rudofinské doby Johanna Conrada Klüpfela. Cyklus je složen nejen z podobizen panovníků, ale také z osobností spojených s husitským hnutím jako Hus, Jeroným Pražský a Prokop Holý apod.

Legenda o špatném králi od pozdního středověku do vrcholného baroka

Kritické glosy k osobnosti Václava IV. vzniklé v 15. století začaly žít svým vlastním životem. Kontrast velkého panovníka Karla IV. a jeho nezdárného a lenivého syna Václava IV. byl umocňován říšskou propagandou a později také vplouval do české historiografie.

Významným zdrojem pro pozdější interpretace Václavovy vlády se stala *Historia bohemia* (Historie česká) od Enea Silvia Piccolominiho (1405–1564), pozdějšího papeže Pia II., který v Čechách pobýval v roce 1451. „Václav byl totiž zcela nepodobný otci, vyhledával rozkoše, vyhýbal se práci a zajímal se více o víno než o království.“ Zatímco v Evropě Silviovo dílo později souhlasně rezonovalo hlavně v protihusitských dílech Johanna Cochlaea *Historia hussitarum* (Historie husitů) z roku 1548 či Zachariáše Theobada *Hussiten-krieg (Dějiny husitských válek)* z roku 1609, tak přijetí ve většinově utrakvistických Čechách bylo podstatně problematičtější. Ještě na konci 15. století vznikl na základě prvotisku rukopisný překlad kanovníka Jana Húsky pro moravské pány z Boskovic. V roce 1510 vydal textově značně kastigovanou verzi pražský tiskař Mikuláš Konáč z Hodíškova, jehož ediční program se vyznačoval podporou utrakvistických myšlenek a vlastenectví.

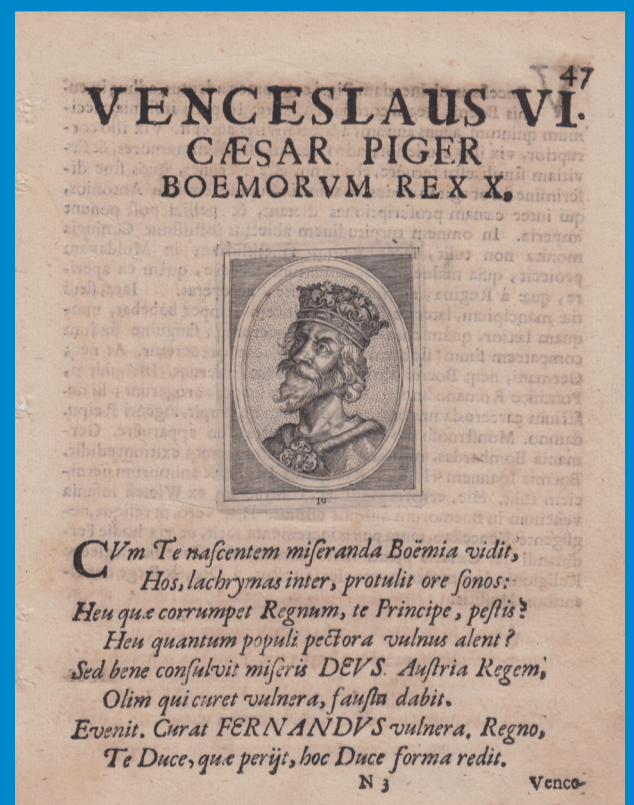
Český katolický kněz Václav Hájek z Libočan vydal roku 1541 bohatě ilustrovanou *Kroniku českou*, která je více než pramenem historickým především beletristickým podáním českých dějin od nejstarších dob. Hájkův vypravěčský talent se uplatnil také v popisu Václavových činů. Barvitě vylíčil například panovníkovo uvěznění a následné útěky s pomocí krásné lazebnice Zuzany či o rok později na rybářské loďce. Hájek se také chopil pověstí o kmotru katovi, o rozdávání úřadů a titulů obyčejným měšťanům a také legendy o umučeném Janu Nepomuckém. S Hájkovou interpretací Václava IV. nesouhlasil pozdější překladatel Silviovy kroniky univerzitní mistr, historik a pozdější pražský tiskař Daniel Adam z Veleslavína. V předmluvě k edici *Kroniky dvě o založení země české* z roku 1585 Veleslavín sepsal pomyslnou obranu Václava IV., kde zdůraznil, že „ačkoliv byl váhavý, byl však spravedlivý“ a že „král Václav nebyl ani tak tyranský, ani lenivý a rozmařilý, jakž ho nejedni malují“.

Povědomí o Václavovi IV. v době barokní byl ale formován především Hájkovým názorem a úctou k sv. Janu Nepomuckému. Roku 1715 začala Nepomuckého beatifikace, 31. května 1721 byl prohlášen za blahoslaveného a v Praze pod Karlovým mostem, z něhož byl Nepomuk roku 1393 svržen, proběhlo tzv. Navalis (slavnost na lodích). V době kolem blížícího se svatořečení roku 1729 a krátce po něm vyvrcholila vlna svátečních kázání na nepomucenské téma, v nichž byl hojně používán motiv zkaženého, líného a tyranského krále Václava IV. Zásluhou světcova životopisu od Bohuslava Balbína a díky českým jezuitským misionářům se šířila znalost o Janu Nepomuckém do celého světa.

Podobizna krále Václava IV. z roku 1712 od francouzského rytce Bernarda Picarta (1673–1733), kompozice připomíná královo věznění.

Podobizna Václava IV. doprovázející Elogia ducum, regum, interregumque qui Boemis praefuerunt od básníka Julia Solimána (1629).

Cum Te nascentem miseranda Boemia vidi,
Hos, lachrymas inter, protulit ore sonos:
Heu quae corrumpet Regnum, te Principe, pestis?
Heu quantum populi peccata vulnus alet?
Sed bene consuluit miseris DEVS Austria Regem,
Olim qui curret vulnera, sancta dabit.
Evenit. Curat FERNANDVS vulnera, Regno,
Te Duce, quae perijt, hoc Duce forma redit.

N 3 Vence-

Zpodobnění Václava IV. v cyklu rytin z 18. století ilustrující život sv. Jana Nepomuckého.

Balzerova rytina Václava IV. podle karlštejské předlohy. Rytina s podobiznou Václava IV. od pražského rytce Jana Jiřího Balzera, která je zpracovaná podle předlohy z karlštejské kaple Sv. Kříže. Rytina posloužila jako frontispis k spisu obrozenského historika Františka Martina Pelcla *Lebensgeschichte des Römischen und Böhmischen Königs Wenceslaus* z roku 1788.

Romantický rozervanec od osvícenství k moderní próze

Osvícenský vědecký přístup na sklonku 18. století k historickému poznání dřívějších generací byl velmi kritický. Zatímco vědecká literatura se vydala cestou zkoumání historických skutečností o době a vládě Václava IV., tak pro nastupující beletrizaci příběhů s Václavem IV. měl fascinující kouzlo jakýsi romantický ideál.

Česky a německy psaná literatura první poloviny 19. století, která byla silně ovlivněna romantismem a vlasteneckým historismem, si vybrala nejednou Václava IV. jako hlavního představitele literárních děl. Václavova rozervanost, umocňovaná afektovaností, vztekem, vnitřním bolem, který utápí v alkoholu a vášnivá láska ke krásné lazebnici Zuzaně či jiné dívce, to vše poskytlo dostatečné motivické zázemí pro historické romány a novely.

Historická povídka Václava Klimenta Klicpery *Točník* (1826) pracuje s motivem kuklení, král Václav IV. se vydává za rytíře Václava a prožívá vztah s vesnickou dívkou, v níž vidí svou zemřelou královnu Johanu. Nejvýznamnější český spisovatel romantismu Karel Hynek Mácha se inspiroval pověstmi o katovské společnosti panovníka v nedokončeném románovém cyklu *Kat*, v němž král vystupuje v prvním díle *Křivoklát*. Máchův vrstevník dramatik Josef Kajetán Tyl využil váhajícího krále Václava IV. v historické fresce *Dekret kutnohorský* (1841).

Německy psaná romantika ve svých historických románech, novelách a dramatech spíše inklinuje k zobrazování Václavovy vlády jako dějinného zlomu, konce starých dobrých časů a počátku chaosu. Takto můžeme vidět krále Václava v prvním díle trilogie *Husité, aneb Čechy od roku 1414 do 1424* (1841) sepsané od Karla Reginalda Herloßsohna (psal a vydával také česky pod jménem Herloš). Ve čtyřicátých letech vznikla také románová trilogie Fridricha Wallmara *Prag under König Wenzel IV.* (1846). V šedesátých letech sepsal Wilhelm Grothe románovou trilogii *Schwert und Kapuze oder König Wenzeslav und die Seinen* (1861) odehrávající se v zjištěné době krátce po Husově upálení (česky vyšel 1872).

Nepřekvapí, že Václavova postava pro svou dramatickosti a expresivnost figurovala v četných divadelních historických hrách. Z českých dramatiků se jí zhostil například Václav Mollenda, Arnošt Dvořák, Václav Sedláček a další.

Zcela jinou snahu lze sledovat v umění na přelomu 19. a 20. století. Spisovatelé tíhnoucí k realismu se ve svých historických románech snaží více přiblížit k zachycení historické skutečnosti. Takové jsou například práce Aloise Jiráska a Vratislava Václava Tomka. Přesto romantický ideál přežívá ještě na začátku 20. století v díle Františka Josefa Čečetky. Také v druhé polovině 20. století se v historické próze objevuje Václav IV. Z těchto moderních děl se opakovaného vydání dočkal román Miloše V. Kratochvíla *Král obléká halenu* z roku 1945. Autor se soustředí více než na popis významných historických mezníků Václavovy vlády především na pocity panovníka a důvodů, proč po svém sesazení z říšského trůnu stále častěji obléká halenu a utíká v přestrojení do krčmy mezi prosté lidi. S jeho náhlým skolem roku 1419 autor připodobňuje odchod starého světa, ale zároveň zrod plamenů nové doby.

Rytina z 19. století s podobiznou Václava IV. podle sochy ze Staroměstské Mostecké věže v Praze.

Romantická imaginace panovníka Václava IV. v doprovodu věrného loveckého psa, stejný motiv využil také V. K. Klicpera v povídce *Točník*.

Vděčným literárním i výtvarným námětem byl Václavův útěk z vězení za pomoci krásné lazebnice Zuzany.

Karel Hynek Mácha (1810–1836), český romantický básník, autor lyricko-epické básně *Máj* (1836) a nedokončeného románu *Kat*.

